

Elo Liiv,
kujur ja Maausuliste
Saarepealse Koja kirjutaja

«Nii lihtne on muuta kõik maatykid ühe-
lylbaliseks, yhtemoodi luua neist ainult
meile vajalikud maalapid. See maa, mida
kasutame kasusaamise eesmärgil, ei saa
kunagi olla see maa, kuhu tuuakse vaid
ande, kus ohverdatakse, mida peetakse
pyhaks ja kust leitakse hingejõudu ning
rahu. Enamikku meie hiitest on viimastel
sajanditel valesti kasutatud, kaasa arva-
tud Palukyla hiiemäge. Samas on loota,
et hiie hea seisukord taastub seal, kus te-
mast hoolitakse. Sinna tuleb elu, mida me
ise luua ei suudaks, ükskõik kui palju me
prooviks. Peaksime püüdlema selle poole,
et pyha ja tarbemaal suhe Eestimaal jääks
selliseks, et eluvõimalus oleks kõigil, kel-
lega koos meil elada tuleb.»

ILMUS RAAMAT

◆ RAPLA KANDI KOHAPÄRIMUSEST

Aasta algul ilmus raamat «Kolm ki-
heltkonda ja kohapärimus. Kogutut ja
kogetut 2004. aasta välitöödelt Rapla,
Juuru ja Hageri kihelkondades».
Raamatu pani kokku Tartu Ülikoo-
li ajalootudeng Jüri Metssalu, kes on
põline Mahtra elanik. Kogumik on
yks Metssalu juhitud Rapla maakonna
kohapärimuse projekti vilju. Paikadest
räägitud lugusid korjasid vabataht-
likud Tartu tudengid, Jüri perekond
ning Eesti Kirjandusmuuseumi koha-
pärimuse tööryhma inimesed.
Kogumistö eest anti Jüri Metssalule

◆ PALUKÜLA VASTASSEIS JÄTKUB

Tallinna halduskohus otsustas 7. mah-
lakuu päeval Paluküla suusakeskuse
detailplaneeringu jõusse jätta, kuid ko-
halik elanik Arvi Sepp kinnitab, et otsus
kaevatakse ringkonnakohtusse edasi.
Kohut käisid Lembi Sepp, Aivar
Jürisalu ja Arvi Sepp, et tyhistataks
Kehtna vallavolikogu kehtestatud de-
tailplaneering, mille kohaselt ehitataks
Kõnnumaa maastikukaitsealal asuvale
Paluküla hiiemäele ja selle ümber suur
puhke- ja spordikeskus. Volikogu kin-
nitas planeeringu poolteist aastat taga-
si, 21. sygiskuud 10217, kohalike ela-
nike vaided vaatas volikogu kyll läbi,
kuid oma otsust ei muutnud, vaid leidis
joulukuul, et planeeringu kehtestamine
oli seaduslik ja otstarbekohane.

«Me tahame viia asja teise astme koh-
tusse edasi,» lausus Paluküla naaber-
küla Lalli põliselanik Arvi Sepp. «Suu-
satõstukite püstitamine rikuks mäe
pöördumatult ära. Looduslikku mäge
ei saa taastada, kui sinna tõstukisyvend
sisse lyyakse.» Peale selle, et tõstukite
paigaldamiseks kavatsetakse mäelt
ära viia 800 m³ mulda ning 1200 m³
pinnast juurde vedada, syvendataks
kehtiva detailplaneeringu järgi tiiki, et
kunstlund toota.

Pinnasetööde vältimine kaitsealusel
hiiemäel on olnud selle kaitsjate põhi-
liseks nõudmiseks planeeringu menet-
luse algusest saati. Nad rõhutavad, et
pinnasetööd on vastuolus Kõnnumaa
maastikukaitseala kaitse-eeskirja ja
looduskaitseesadusega. 8. kooljakuud
10217 takistas ligi 50 kohalikku ela-
nikku, keskkonnakaitsjat ja yliõpilast

20. radokuud Tartus yle Vabariigi Pre-
sidenti rahvaluulepreemia.

«Kohapärimuse kogumine on minu
jaoks ennekoike inimeste, nende vaim-
se koduruumi ja minevikutunde ko-
gemine. Arhiivist kaasa kopeeritud
ja külaelanike käest juurde kogutud

mäelsyvendamistödebaseaduslikku
alustamist, seistes silmitsi vallavalitsuse
saadetud buldooseriiga.

Veidi rohkem kui aasta aega tagasi, 7.
mahlakuud 10218 peatas Tallinna hal-
duskohusesialgse õiguskaitsega ehitus-
tööd mäel. Sestpeale on peetud kaks
kohtuistungit.

Rapla kihelkonnas kasvanud kirjanik
Kristiina Ehin avaldas asja kommen-
teerides hämmastust, kuidas hiiemäe
hävitamisega on päri peale Kehtna
valla ja Rapla maakonna ka kultuuri-
ministeerium, keskkonnainspeksioon
ja muinsuskaitse ning sihtkaitsevõon-
dist ja kaitsealustest liikidest sõidetak-
se lihtsalt yle.

«Kui muinsuskaitse ei kaitse sedavõrd
haruldast hiiemäge, siis milleks ta
yldse on? Eesti kultuuriministeerium
eraldab oma spordiosakonna kaudu 2
miljonit krooni eesti kultuuriväärtuse
hävitamiseks,» kirjeldas Kristiina Ehin
ministeeriumi toetustsuusakeskuse ra-
jamisele.

Ehin leidis protsessis siiski ka posi-
tiivset. «Paluküla on koondanud enda
ymber looduskaitsejad, maausulised,
pärimustundlikud inimesed ja kultuu-
ritegelased, kes on hiiemäele mastaapse
mäesuusakeskuse rajamise vastu,» võt-
tis ta kokku. «See on oluline märk tä-
napäeva yhiskonnale. Paluküla ümber
tuleks looduskaitset hoopis tugevdada,
mitte järele anda. Kedenpä rahvuspark
oleks selleks üks võimalus,» ütles Ehin.

Ott Heinapuu

vaata ka: <http://palukyla.maavald.ee>

lood hakkavad maal ringi liikudes ela-
ma,» kõneles Jüri auhinda vastu võttes.
«Kerkivad pildid. Mitmed metsatukad,
kivihunnikud ja võserikud saavad tä-
henduse ja kõnelevad sellega, kes kuu-
lata oskab.»

Maavalla Leht

◆ RISTIPUUD SAID KAARDILE

Eesti Rohelise Liikumise kodulehele sai hiljuti üles ristipuude kaart, mille leiab veebiaadressilt <http://www.roheline.ee/ristipuud>. Kaarti on võimalik suurendada ja vähen-dada. Kui klõpsata kaardile paigutatud ristipuud tähistaval märgil, avaneb aken täpsem kirjeldus puust ja tema asukohast.

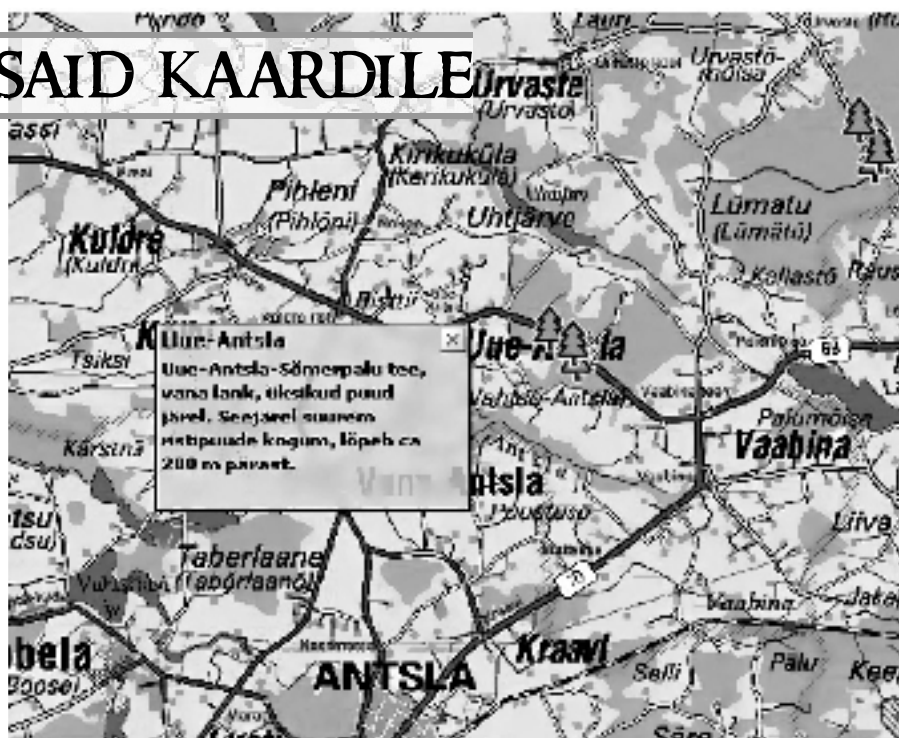
Kaardi tegemisele eelnenud välitöödel leidsime ligi 20 ristipuude kogumit ehk ristimetsa ja üle 60 üksikpuu. Kaart veel muutub, Võru Instituudi kohanimeuurijaga Evar Saare abiga täpsustame kohanimesid. Praeguses versioonis on põhiorientiriiks teed, aga hiljem tulevad nimed (näiteks Uuri ja Preeksa).

Praegu tehakse paljudes Lõuna-Eesti valdades üldplaneeringuid. Räpina ja Vastseliina valla planeerint-gutesse on saanud ristipuude info juba varakult sisse, lähiajal otsime teiste omavalitsustega ka ühendust. On ka valdasid, kes on ise varmad ristipuid kaitsma – näiteks Haanjast kirjutati, taheti täpsemaid koordinaate ja neil on plaanis Preeksa järve juures asuvad üksikud ristipuud kohaliku kaitse alla võtta. Kohalik kaitse on praegu kõige olulisem ja kiiremini rakendatav kaitsevorm. Seepärast on oluline Kagu-Eesti üldplaneeringu-protsessidel silma peal hoida ja neis kaitseettepanekud esitada.

Lähiajal sooviksime alustada siiski ka kultuuri- ja keskkonnaministeriumiga dialoogi riiklike kaitsemeetmete teemal. See puudutab tegelikult looduslike pühapaikade õiguslikku kaitset juba laiemalt.

Ajaloolise Võrumaa ning Tartumaa vanade matusekommete hulka kuulub risti puusse lõikamine lahkunu viimsel teekonnal kodust või ärasaatmispaigast surnuaeda. Veel kaks inimpõlve tagasi oli samasugune komme elujõuline Kihelkonna kandis Saaremaal, kus ristitile lisati lahkunu peremärk.

LIIS KEERBERG

◆ AMEERIKAS KEHTIB RASSISTLIK MAAÕIGUS

Kirjanik ja ajaloodoktor John Mohawk kirjutab Indian Country Todays rassistlikust suhtumisest Ameerika põlismaalastesse. Mohawk märgib, et samal ajal kui teiste rühmade, näiteks juutide, mustanahaliste ja naiste suhtes peab olema lausa pööraselt ettevaatlik, et mitte sattuda halvaks-pa-nu ja rassismisyydistuste alla, suhtutakse Ameerika põlismaalastesse siiani väga rassistlikult, ilma et keegi selle vastu protesteeriks.

Sellise suhtumise juured on Mohawki arvates kaugel ajaloos. Hispaania vallutajate juht Juan Gines de Sepulveda, keda on nimetatud moodsa rassismi isaks, pidas põlismaalaste kultuuri põhjendamatu madalamaks kui Hispaania või yldse Lääne kristlikku kultuuri. Sellest järeldas ta, et valge inimese ja põlismaalase vahelises suhtes saavad õigused olla ainult valgel inimesel. Taolise suhtumise võtsid inglise uusasukad rõõmuga üle ja see on säilinud tänapäevani.

Omapärane on ka Yhendriikide nägemus Ameerika maa kuuluvusest. See põhineb algselt arusaamal,

et Jumal lõi kogu planeedil oleva maapinna kristlastele. Kui kristlased «avastavad» uue maa, kus elavad mingisugused teised inimesed, on neil õigus see maa omale nõuda – teised inimesed ei oma seda maad, vaid lihtsalt kasutavad seda kuni kristlaste saabumiseni. Avastajaõigusel (*doctrine of discovery*) põhinevad Ameerikas paljude maaõigust puudutavate kohtuasjade lahendused ja veel eelmisel aastal kasutas seda Ameerika Yhendriikide ylemkohus.

Hiljuti avaldati Robert Williams Jr raamat «Like a Loaded Weapon: The Rehnquist Court, Indian Rights, and the Legal History of Racism in America», kus käsitletakse seda, kuidas endine ylemkohtunik William Rehnquist on ohtralt teinud rassistlikke avaldusi ja tarvitanud rassistlikke allikaid. Kui Rehnquisti säärane suhtumine oleks olnud suunatud mõnele teisele vähemusgrupile, oleks sellest tulnud kõva kisa, aga kuna sihtgrupiks olid põlismaalased, jäi rassistlik käitumine suurema tähelepanuta.

MAAVALLA KODA

◆ MAAMAA JA DEMOGRAAFILINE KRIIS

Hiljaaegu tutvusteti raadjos ameeriklaste ennustusi maailma riikide rahvaarvule aastal 2050 *post nativitatem Christi*.

Tutvustajaks oli tuntud raadjohääl ning ajalooõpetaja Hiljar Palamets. Ennustus Eesti kohta kõlas: kaheksasada tuhat ja Palametsa kohetunud kommentaar oli – masendav. Pyydkem ehk siis pisut arutella selle ymber, et mis siis on masendav ja kuidas see masendab.

Kõigepealt, Eesti kohta käiv ei olnud kuidagi erandlik. Mitte yhtegi naabermaist ei oota rahvaarvu tõus, enamvähem tänaseks jääb see Rootsis ja Soomes, tugevasti langeb Venemaal ning Lätis, veidi väiksem arvulangus ootab ees Leedut. Yldiselt kogu Lääneneemel on oodata rahvastiku kahanemist, ei ole meie ses asjas mingid erilised imeelukad.

Aga üks asi on kindlasti masendav. Niinimetatud arengumais ennustetakse suuremat või väiksemat rahvaarvu kasvu, kohati paraku kõige suurematki. Nii saab Madagaskari 1980nda kymnest miljonist aastaks 2050 kaheksakymmend ja see on niihästi õudustäratav kui ka masendav, kui me seejuures mõtleme selle saare tuhandeile endeemseile kasvi- ning elajaliigele ja sellele, mis näruses seisus on nood juba praegu. Terendab otse- teed hukatus ja ei näe yhtki viisi kuidas Madagaskar suudaks kõiki noid tulevasi suid toita.

Hirmu peame aga tundma ja see hirm on tõsine, et meie just nagu peaksime siin omas kodus vastu võtma, majutama ja toitma – katma sealt noist maist tulevaid, põgenevaid, sisseimbuvaid ylearuseid suid. Käib aeglane ja kindel kihutustöö, et justkui oleks see meie kohus inimkonna ja maailma ees. Juba ongi ju olemas mingid kvoodid, esialgu võrdlemisi väikesed: kuipalju pagulasi me peaksime vastu võtma *per anno*. Võib kindel olla, et need

kvoodid hakkavad yha kiirenevalt kasvama.

Kas on siis nii, et meid on siin maal liiga vähe ja kui veel tublisti vähemaks jääb on õnnetus? Kuidas sellega on?

Kui Maavallas söödaks vaid seda mida annab korilus, siis võiks siin elada heal juhul kaksakymmend tuhat inimest. Kui lisada Läänemere annid, siis kahevõrra samapalju aga meri pole ju ainult meie oma.

Kui järgnevad aastakymned te- geldaks arukalt ja täie tõsidusega meie maa elajamitmekesisuse suu- rendamise ja aiaviljeluse arenda- misega, siis võiks siin hästi ära elada kuni sadakakymmend tuhat meie inimest, juhul kui nad oma- vahel klapivad ja võimalust mööda veavad yhist kelku. Võib-olla isegi kuni sadakuuskymmend tuhat.

Aga kui meid on ikkagi kahek- sasada tuhat, siis on paratamatu osaleda maailmamajanduses, te- gelda kaubatootmisega, myya, et syya. Me tõesti ei vaja siia lisaini- mesi kui me tahame siin hästi elada, vastavalt omadele vanadele ta- vadele ja teadmale. Me ju tahame, et meil kõigil oleks mõned korrad aastas laual metsaliha, et igayks saaks mõnikord omamaist järve- või jõekala, et jätkuks seeni-mar- ju.

Me tahaksime kõik elada puu- majades. Nii meil pole siia kind- lasti vaja kedagi Madagaskarilt, BanglaDeshist või Indoneesiast.

Ses mõttes ei ole mingit vahet, on meil siin kaheksasada tuhat või poolteist miljonit nagu oli viima- se okupatsiooniaja lõpus. Niiõelda rahvusvaheliste arusaamade järgi mahuks ikkagi ära veel paar mil- jonit. Ja olekski kõik. Varsti poleks meie enam meie. Meid enam po- leks. Mis meid võib kaitsta? See on ikkagi ja ainult rahva tahe. Tahe olla ise, olla peremees omal maal, jääda iseendaks. Ei ole vahet, kas see rahvas on arvult pool või kaks

ja pool miljonit, loeb vaid poliiti- line tahe. Vene võimu all halati ju ka, et syndivus on madal ja venela- sed saavad arvulise ylekaalu. Ei ta- hetud mõista, et Moskva rong suu- dab alati rohkem inimesi sisse tuua kui eesti naised lapsi synnitada.

Ja ses asjas ei ole soomlased põhimõtteliselt sugugi teistsugu- ses seisus. Kui praegu avada lahe- dasti ja lahkesti kõik Soome piirid, oleks kahekymne aasta pärast seal omale viiele miljonile lisaks veel kymme miljonit idast tulnut, viis- kuus Aafrikast ja Lõuna-Aasiast ning veel paar-kolm miljonit Ladi- na-Ameerikast. Olekski soomlane selge vähemus omal maal ja see, et nõnda ei juhtuks oleneb vaid soo- me rahva poliitilisest tahtest.

Kui meie rahvas käitub praegu- ses ylerahvastet ja kyttejõukriisis maailmas arukalt ega paljune aru- tult, siis ei tohi ta selle aruka käi- tumise pärast kannatada. Peame suutma, enne kui hilja lõpetada igasuguste sisserännu- ja pagulas- kvootidega arvestamise ning seda ka selgelt ja yheselt deklareerima. Seejärel tuleb visalt ja kindlalt seista väga tugeva ja mitmekylgse rahvusvahelise surve vastu. See olekski rahvuse suveräänsuse suu- rem ja tähtsam sisu mõnel saa- buval aastakymnel. Loomulikult oleks hea kui soomlanegi teeks se- dasama.

Kas praegune võimulolev selts- kond oleks selleks võimeline? Mui- dugi mitte. See tähendab, et vaja on uusi võimureid ja uut systeemi. Kui näiteks peaks järgnevail aas- tail syndima rahvusroheline era- kond, oleks hea kui maauskseid ja Maavalla Koja liikmeidki oleks selle asutajate hulgas.

Kerge pole meil olnud ja kerge ei hakka ka olema.

TOETA MAAVALLA KOJA ETTEVÕTMISI

Maavalla Koda kuulutab välja igak-evadise karjalaskepäeva korjanduse. Korjandusest laekunud raha ja vara kasutatakse korraldus- ja juhtimis-kulude katmiseks.

Maavalla Koda toetades annab oma panuse hiite uurimisse ja kaitsesse, aitab meil hooldada ja täiendada kodulehekylge, välja anda trykiseid ning korraldada yritusi. Kuna koda sõltub vabatahtlikust tööst ja annetustest, oleme tänulikud igasuguse abi eest.

Oodatud on ka virkade ja osavate neidude-naiste ja poiste-meeste käe all valminud vööd, paelad, ehted, nõud ja muu kodumaine, puhas

ja maarahvapärane kraam. Saame nende asjadega avaldada tänu koja parematele abilistele ja ergutada vabatahtliku töö tegijaid.

Raha saab annetada Maavalla Koja pangakontole number 333805270003 Sampo Pangas, samuti kodade kokkusaamistel ning mujal, kui ette kokku leppida.

23. mahlakuud on karjalaskepäev ehk jyripäev. See on postipäev, mis poolitab aasta talve- ja suvepooleks, kasupäevast karjalaskepävani ja karjalaskepävast kasupävani. Karjalaskepävast algab meie maa rahval kiirem suviste tööde aeg, mis kestab kasupävani.

Küsimustele saab vastuseid telefonil 56 686 892 Ahto Kaasiku käest ning aadressilt koda@maavald.ee

Maavalla Koja juhatus

TALGUD JA SUVISTED TAMMEALUSEL

Tammealuse hiit Mahu kihelkonnas Samma kylas Viru-Nigula lähedal koristatakse ja kiike parandatakse talgute korras lehekuu esimesel laupäeval (6.05.). Talgutega alustatakse kell 10 hommikul.

Tammealuse hiide kogunetakse ka tänavusel suvistelaupäeval, mis on yhtlasi pärnakuu esimene laupäev (3.06.). Hiiepidu, kus värvitakse kaselehtedega kaasavõetud mune ja veeretatakse neid, tantsitakse ja lauldakse koos, on avatud kõikidele huvilistele.

Rohkem saab teada Ahto Kaasikult telefonil 56 686 892 või aadressil ahto.kaasik@maavald.ee

Härjapea Koda

PÖÖRIPÄEV KAUDIMÄEL HAANIMAAL

Haanimaal Vahtsõ-Saalusõ kylas Kaudimäel peetakse ka tänavu suvist pööripäeva.

Kaudimäel peavad haani inimesed ka kõiki teisi pööripäevi. Lähemaid kysimusi võib esitada Vodi Alvarile telefonil 56 213 178.

Maavalla Leht

KARUSEPÄEV HAAVISTUMÄEL KARULAS

Võrumaa maausulised kogunevad karusepäeval 13. heinakuud Karula kihelkonna Iiperä kyla Haavistumäele, et seal tavaks saanud kombel pyha pidada.

Karusepäev on kesksuve pyha. Päevad on läinud päevakäänakust alates kukesammu võrra lyhemaks ja kätte on jõudnud aasta kõige kuu-

mem aeg. Varem on karusepäeva peetud ka Panga pangal Saaremaal ja Palivere Karusemäel Läänemaal.

Emujärve Koda

◆ VANA LUGU

Oru mõisast mõnisada sammu eemal on Hiiealune heinamaa, seal olla vanal ajal suur hiis olnd, kus rahvas käind ohverdama ja mida väga pühaks peetud. Seal kasvand suur sanglepamets peal, selles metsaskäind külarahvas tähtpäädadel ohverdama.

Puudele on saand ohvriks õlut viidud, mida puude otsa loobitud, aga maa peale kõrgemate küngaste otsa on saand muud toidupoolist viidud. See raba, mis sellest õllest järele jäänd, söödud kohe, selsamal päeval loomade kätte.

Seal hiie ligidal on suur küla olnd, mida Hiieaguse külaks kutsutud, ja praegust on veel hoonete asemed tunda, mis kõrgemad, ja üks kaevgi on sest aast veel järele.

Selle küla asemel on üks suur kivi veel praegust alles. Oru Soo tänava otsas, seal olla vanal ajal arvamise järel vist ohverdud ja seal peab rahvajutu järel üks rahakatel kivi all olema.

Korra aand üks naine hommiku vara veikseid metsa ja näind veikeseid muste kutsikaid üle selle kivi edasi tagasi jooksvad, pärast ta läind senna kivi juure vaatama ja leind sealt kivi pealt kuldlukuga pussnoa.

Kui see Hiieaguse küla ära kautud, siis olla üks mees sealt hiiemetsast oma maja ehituseks palka raiund, aga siis olla sel mehel alati loomaikaldus olnd, sest kõik loomad surnd ära.

E 28534/5 (6) < Kose khk, Tuhala küla – Tõnu Wiedemann (1896).

EKMi Rehepapi andmebaasist, <http://www.folklore.ee/rehepapp/>

PÄRIMUS KOOLI

Mahlakuu algul esitas Maavalla Koda haridusministeeriumile ettepanekud põhi- ja yldhariduskooli õppekava juurde. Koda tahab kooli tuua kohaliku pärimuse õppe seotult teiste ainete ja ning toetab reaalinete õppemahu säilimist ja usundiõpetuse välistamist munitsipaalkoolides. Loe lähemalt: <http://www.maavald.ee/koda.html?rubriik=16&id=958&op=lugu>

Maavalla Koda

MAAVALLA LEHT
leht@maavald.ee

Toimetajad: Ott Heinapuu, Kadri Soon
Kujundaja: Kristiina Printsmann
Väljaandja: Taarausuliste ja Maausuliste Maavalla Koda
Postkast 363, 50002 Tartu
koda@maavald.ee, www.maavald.ee